

Aan de grens van Vlaanderen en Brabant

door H. VANGASSEN

IV

Umlaut en Ontronding van Nl. *ǔ* in gesloten lettergreep

De umlaut — of palatalizatie — van de oudwestgermaanse *u* in gesloten silbe vinden wij in die gebieden, die in de eerste plaats voor ons in aanmerking komen, als *Δ* in Zuid-Oost-Vlaanderen en het oostelijk deel van Noord-Oost-Vlaanderen en als *y* in het zuidwesten van het oude Hertogdom Brabant en het grensgebied van Oost-Vlaanderen.

De *Δ* is een verzwakte vokaal tegenover de *y*, de direkte palatalizatie van de oorspronkelijke *u*.

De *Δ* in het hierboven vermelde gebied, heeft — en had — uiterst weinig neiging om te ontronden. De uiterst zeldzame „ontrondingen” in dit gebied zijn zeer oud, zijn geen eigenlijke plaatselijke ontronding, maar indringers uit noordwestelijke gebieden, terwijl de ontronding in het *y*-gebied later ontstond onder de druk van een lokale fonetische tendens. Dit zal verder *steeds* duidelijker worden.

De „ontronding” in het *Δ*-gebied zullen wij ook soms bestempelen als de oude „ontronding” tegenover de jonge ontronding, hoofdzakelijk in het *γ*-gebied.

Er zijn in het Nl. woordjes met korte *u* binnengeslopen, die oorspronkelijk onderling verschilden. Dit verschil in de evolutie en in de geografische spreiding maakt de toestand verward en moeilijk en dwingt tot splitsing van het onderzoek.

Na het grondig lokaal en historisch-chronologisch onderzoek in de Dendersteden bespreken wij dan eerst (Kaart I) de palatalisatie en de massale ontronding van de *y* binnen een beperkte oppervlakte van het *γ*-gebied (1).

Aldus volkomen ingelicht over de periode die het dichtst bij ons ligt komt dan bij de bespreking van Kaart II de „indringer” *stuk/stik* aan de beurt.

Dendermonde (I. 262)

I. Het Dialekt

Voor de Nl. korte *u* in gesloten lettergreep is de ontronding algemene regel. Uit de Dialektatlas (2) : *klipel/kliper* (zin nr. 13), *sXiter* (nr. 92), *din* (nr. 100), *pit - kinē - vilen* (nr. 101), *ə stik* (nr. 106), *snite* (nr. 130). Nog enkele andere voorbeelden uit een enquête ter plaatse : *sXitsel* (schutsel), *sikels:r* (sukkelaar), *zister* (zuster) en *mige* (een mug), enz.

De ontronde *y* viel samen met Nl. *i* bv. in de Atlas,

(1) Die ontronding omvat volgende woorden : brug, bukken, bus, drukken, druppel, dubben, dun, dunken, gehucht, geluk, huppelen, kruk, kuchen, kudde, kussen, lukken, mug, mul, munt (plant), plukken, put, purper, rug, rups, schup (schop), schudden, schuld, schutsel, snutten, tussen, vullen, zuchten, zurkel, zuster.

(2) Dialektatlas van Klein-Brabant d. E. Blancquaert, 2^e Uitgave met aanvullingen d. Fr. Vanacker, blz. 15-16.

blz. 15 : *spinøze* (spinnen ze, zin nr. 3), *da sXip* (nr. 5), ook met verkortingen, bv. : *zij* (zien) (nr. 8).

II. Spelling en Klankleer (3)

De gebruikelijke spelling voor Nl. *ü* is in de oudste teksten : *u*. Enkele voorbeelden : *esculdech* (is schuldig) (J. v. Cl., schepenbrief, a^o 1308, december 26), *tusschen bede de brugghen* (J. v. Cl., schepenbrief, a^o 1327), *van der steenbrugghen* (A. RA., Stadsr., 1380-81) *van gheschutte* (Idem), *an tscutsele* (Id., a^o 1454-55).

Er zijn echter ook uitzonderlijke spellingen en hier komt op de eerste plaats het woordje *stuk*.

Wel treffen wij het aan met *u*, reeds in het begin van de XIVe eeuw : *de stucken* (J. v. Cl., schepenbrief, 1308, december 26). In de stadsrekeningen is *stick* de gebruikelijke spelling, enkele vbb. : *van 3 sticken houts* (A. RA., Stadsr. 1380-81), *van 2 sticken bote(re)n*. (Id. 1404-1405), *tstic* (Id., 1504-5) enz... In de rekeningen van het Begijnhof op 10 bewijsplaatsen : 4 × *stuc/stucke* en 6 × *stic/sticke(n)*.

Voor geen enkel ander woord als daar zijn : *kluppel*, *dunken* e. a. vonden wij oude bewijsplaatsen. In de XIVe eeuw kende men te Dendermonde *stick* maar geen *pit* of *brigge*, zoals te Gent (z. blz. 123).

Nochtans een belangrijke groep woorden met korte *u* is volledig ontrond (z. boven : Dialekt). Die ontronding dringt slechts door in de moderne tijden, nl. in de XVIe-XVIIe eeuw. Hier volgen enkele bewijsplaatsen :

1581 — *een half bynder* (2 ×) (Ra. G., S. Gillis, nr.82,

(3) Voor het historisch onderzoek gelden de beperkingen vermeld in de Handl. XXIX (1955) en XXXII (1958). Voor Dendermonde beschikken wij over : a) Microfilms in bruikleen afgestaan door Drs. J. van Cleemput ; b) A. RA., Rekenk., Stadsr. van Dendermonde ; c) Rekeningen van het Begijnhof v. Dendermonde (Bruikleen M. Bovyn, S. Gillis) ; d) R.A. G., S. Gillis, Staten van Goed (XVIe en XVIIe eeuw).

a° 1581). De gebruikelijke spelling is gewoonlijk : *bunder*, maar ook *buenre* en *buender*. In 1581 hebben wij dus een bewijsplaats : *bunder* > *binder*.

1642 — *eenen swerten vulten hoet* (R.A. G., S. Gillis, nr. 98, 1642 jan. 30). Hypercorrect voor : *viltten*.

1645 — *acht hinnen* (R.A. G., S. Gillis nr. 98, 1637 juli 1), *acht hunnen* (Id., a° 1635 mei 6), *tien hinnen* (Id., nr. 101, a° 1646 nov. 28). De wisselende spelling i/u wijst op een hypercorrecte vorm voor *i*.

1652. — *veerse... stier... eenen libber... een vedt vercken...* (R.A. G., S. Gillis, nr. 84, 1652 nov. 13). Uit het kontekst is het duidelijk dat men met *libber* een huisdier bedoelde : Was het een gelubd rund? Oorspronkelijk was het waarschijnlijk : *lubber*, dus *y* > *i*.

Het historisch onderzoek brengt een duidelijk verschil aan het licht tussen enerzijds : *stuk/stik* („oude ontronding” en gebruikelijke spelling in sommige bronnen) en anderzijds de in het dialect ontronde groep *y* > *i*, waaronder : *put*, *vullen*, *schutter*, *schutsel*, *zuster* en talrijke andere (Ontronding in de XVIe-XVIIe eeuw. De *i* is geen gebruikelijke spelling). Voor Dendermonde geldt volgend tijdschema :

	?-XIV ^e -XVI ^e	XVI ^e -XVII ^e	XX ^e
stuk	i	} i	} i
kussen, put (e. a.).....	y	} i	} i

Het Dendermonds kent de ronding i/ë niet. Uit oude teksten : *van 2 rende(re)n* (×) (Rek. Begijnhof, a° 1460-61), *een roet cleyn vesken* (vaarsje) *ofte rendeken* (R.A. G., S. Gillis, nr. 84, a° 1650 nov. 4), *lettel min oft meer* (Rek. Beg., a° 1460-63).

Aalst (O.61)

I. Het Dialekt

Zoals wij reeds zagen werden de palatalizatie en de ontroding van *Nl oe* geweerd te Aalst (4). Dit is niet het geval voor de korte *u*. Zoals te Dendermonde is de ontroding zo goed als volledig. Zie bv. Ph. Colinet (5) : *bikən* (bukken), *brigə* (brug), *dinkən* (dunken), *vlixtən* (vluchten), *sXilt* (schuld). In de Atlas van Klein-Brabant : *dinə* (zin nr. 100), *pit/viln* (nr. 101). Bij Vanacker (6) : *gəlik* (blz. 12), *tipəln* (te huppelen) (blz. 38), *mæ zistər* (blz. 65). Hierbij sluiten ook aan de dubbelvormen in het *Nl. ũ/ø nl.* : *drip/drippəl* (drup, druppel, droppel), ook de *Nl. ø* in *sXip* (schoep).

De ontronde *y* viel hier zoals te Dendermonde samen met *Nl. i*. Cfr. : *sXip/sXipər/kintj* (Atlas v. Kl.-Br., blz. 77-78, zinnen nrs. 5, 7 en 9).

II. Spelling en Klankleer (7)

De oudste spellingen met *i* vinden wij in het woordje *stuk* en dit reeds in ons oudste materiaal : *op een stic lands* (J. v. Cl., RA. G., Begijnh., a^o 1313 okt. 15), *in tweē sticken* (Id., Hosp., D. I., 1329 dec. 28). In het Peisboek talrijke bewijsplaatsen : *alle sticken* (1430, fol. 7 r°), *elc stic* (Fol. 95 v°), enz... In de XVIe eeuw : *van den sticke/*

(4) Z. Handl. K. C. T. en D. XXXIV, 1960, blz. 51-58.

(5) *Het Dialect van Aalst* (Leuvense Bijdragen, 1896). Hier overgezet in het Intern. fon. schrift.

(6) Syntaxis van het Aalsters Dialect.

(7) Bronnen : a) J. van Cleemput, Bijdrage tot de Kennis der Oorkondentaal te Aalst in de 13^e en 14^e eeuw (Diss. Lic. Rijksuniversiteit Gent). b) A. RA., Stadsr. (Algemeen Rijksarchief, Rekenk., stadsr. Aalst). StA. A., Stadsr. (Stadsarchief Aalst, Stadsrekeningen.). c) StA. A., nr. 1 (Stadsarchief Aalst, nr. 1, Peysboek a^o 1430). d) StA. A., nr. 2 (Stadsarch. Aalst, nr. 2, Boek met den Haire 1490-1516). e) StA. A., nrs. 271-276 (Stadsarch. Aalst, nrs. 271-276, Staten van Goed, a^o 1604-1640).

coreelsticken (St. A. A., Stadsr. nr. 25, a° 1509-10). In de XVIIe eeuw : *een sticcken* (StA. A., nr. 274/19, a° 1626) enz.

De *i*-spelling in *stuk* is dus geen uitzonderlijk verschijnsel. Zij houdt gelijke tred met de *u*-spelling alhoewel de laatste toch meer gebruikt wordt dan de eerste. Hier enkele vbb. : *stuc* (J. v. Cl., RA. G., Aalst Begijnh., 1296 aug. 21), *op een stuc lants* (Id. Hosp., a° 1303), *op een stuc* (Id., Hosp. D. 2, 1308 febr. 3), enz...

Misschien horen bij de „oude ontronding” samen met *stuk* ook : *dunken* en *kluppel*(?). Beide treffen wij herhaaldelijk aan in de XVe en de XVIe eeuw : *dat hemleid(en) deudelic dinct* (StA. A., nr. 1, a° 1430, fol. 18 r°), *daer hemleiden dinct* (Id. fol. 19 r°), *dincken/ghedinckenessen* (StA. A., nr. 2, 1490-1516, fol. 22 v°). Een vb. met *u* : *bij dien dunckt den rendant* (StA. A., Stadsr. nr. 77, a° 1639-40). Voor *kluppel* hebben wij volgende bewijsplaatsen *Jan de clippele* (StA. A., Stadsr. nr. 39, a° 1569-70), *jan de clippere* (Id., nr. 41, a° 1580-81).

Uit ons bewijsmateriaal blijkt duidelijk dat de « oude ontronding », althans zeker in het woord *stuk*, tot de gebruikelijke spelling behoorde reeds in het begin van de XIVe eeuw. Het Aalsters kende reeds de *i* (in : *stuk*) in de XIIIe eeuw (hoogstwaarschijnlijk nog heel wat vroeger !) Voor *dunken* en *kluppel* beschikken wij niet over voldoende historisch materiaal.

In tegenstelling met *stuk* — of? met het groepje : *stuk*, *dunken* en *kluppel* — treedt de ontronding *y > i* later te voorschijn. Die, thans homogene groep, heeft de eeuwen door *u* als gebruikelijke spelling. Enkele vbb. : *sculdech* (J. v. Cl., RA. G., Hosp. D. 1, nr. 5, 1300 aug. 16), *sustre* (J. v. Cl., RA. G., Hosp. D. 2, 1308 febr. 3), *hi vluctich ware* (A. RA., Tr. v. Vl., S I., 1371 febr. 3), *de wanghe vander brucghen* (A. RA., Stadsr., nr. 31.412, a° 1395-96) etc...

Voor Aalst bevat ons materiaal slechts enkele bewijspplaatsen van die ontronding in de XVIIe eeuw : *hippe-linck/huppelinck* (peluw : onderkussen) (StA. A., nr. 272/41/2, 1623 april 4), *een coperen schippe* (Nl. schop, te Aalst : *schup*) (StA. A. nr. 272/43, a^o 1623 april 2), *twee cuijlschuppen* (koolschop)/*schippe* (Id., nr. 276/68, a^o 1636), *een schiep* (Id. nr. 276/112, 1637 sept. 1). Ook de verwarring tussen *u* en *i* inde „administratieve” taal wijst op de ontronding van *ũ* : *het miniteren* (Fr. minuter) (StA. A. nr. 272/28, 1622 juli 12), *het minutereren* (Id. nr. 275/28, 1631 febr. 20), *het muniteren* (Id. nr. 275/58, 1633 april 19).

Hoogstwaarschijnlijk kende het Aalsters de ontronding *y > i* reeds in de XVIe eeuw.

Voor Aalst hebben wij volgend tijdschema :

	?-XIII ^e -XV ^e	XVI ^e -XVII ^e	XX ^e
stuk.....	i	} i	} i
Kussen put (e. a.)....	y	} i	} i

Het Aalsters kent de ronding *i/ě* niet. In oude teksten vinden wij : *van 8 karren Resschen* (graszoden) (StA.A., Stadsr. nr. 25, a^o 1509-10). *Zes renders* (StA. A., nr. 274/67, 1630 juli 18) (Aalsters : *rant* — Colinet, o. c., blz. 286.)

Bij *rus(rusch)* en *rund* hoort waarschijnlijk ook Nl. *luttel*, in het dialekt : *letər* (Colinet, o. c., blz. 278). In de bronnen : *lattel min ocht meer* (J. v. Cl., RA.G., Hosp., D 1, 1379 sept. 3), *hoe littel ofte hoe verre* (StA. A., nr. 1, 1430, fol. 13 v°).

Blussen hoort niet bij dit groepje. In ons materiaal steeds : *blusschen* (StA. A., nr. 1, 1430, fol. 109 v°). In het Aalsters : *blis(X)en* (Ph. Colinet, o. c., blz. 259). *Blussen* hoort bij de groep : *y > i*.

Ninove (O. 152)

I. Het Dialekt

De Nl. u in het Ninoofs : *din*, *viln* (vullen) *em brige* (een brug) *gelik(en)* (geluk en ww. gelukken), *riX/drige* (kindertaal), *nə pit*, *ə stik*, *ən risp* (rups), *mil* (losse, droge aarde), *silkər* (zurkel), *pilpər* (purper), *niXtər*, *tisXən/sisXən* (verouderd), *zistər*.

Dunken, met uitgebreide gevoelschakering, wordt vooral gebruikt om verwondering, verbazing en twijfel uit te drukken. Ook soms met ironische bedoeling. Volgende vormen komen vooral voor : *madijkt* (mij dunkt), *tij ma:* (dunkt mij — ook sceptisch), *watijktəra. af* (wat dunkt er u af?!) en met meer nadruk : *watijktəra.na. af* (wat dunkt er u nu af), *a.ladamadijkt* (al dat mij dunkt — naar mijn mening).

De Nl. dubbelvormen *ǔ/ǒ* : *drip - dripen - dripəl*. De Nl. *ǒ* in : *sXip* (spade), *ku:lsXip* (kolenschap), *sXip* (trap, schop en het ww. :) *sXipən - sXipən:u.əs* (schoppenaas).

II. Spelling en Klankleer (8)

De oudste „ontronding” vinden wij in het woordje *stuk* : *dese sticken* (×) (R.A. G., Abd., Suppl., 1331-32), *van sticke* (A. R.A., Stadsr., 1397-98), *in eenen sticke* (A. R.A., Wet. Kamer v. Vl., nr. 9652, a^o 1398), *in twee stics* (A. R.A., Stadsr., 1409-10), *tselue stic* (Id., 1422-23). Er zijn verder voor de XVe en XVIe eeuw nog een twintigtal bewijs-

(8) Bronnen : R.A.G., Abd. Ch. (Charters Abd. v. Ninove + Suppl.) — R.A. G., Bisd. (Bisd. Regel Hosp. ± 1300) — R.A. G., Abd. Rek. (Rek. Abdij Ninove) — R.A. G. Nin. nr. 386 (Kerkrekening) — R.A. G. Abd. (Abdij Pachtboek — R.A. G., Abd. nr. 60 (Grondb. 1645) — R.A. G. nrs. 584 en volg. (Staten van Goed) — A. R.A. Rol (Rolrek. Inv. Nélis) — A. R.A., Tr. v. Vl. (Tresorerie v. Vlaanderen, S. I) — A. R.A., Stadsr. (Rekenkamer Stadsr. Nin.) — A. R.A. Audiencie.

plaatsen. Hier nog enkele voorbeelden uit de XVIIe eeuw : *sticken/drij sticken/om sticken ghesmeten* (cfr. Ninoofs : *um stikē gēsme.tēn*) *om stiecken* (geen rekking !) *ghesmeten/hieder* (= ieder) *stick* (R.A. G., nr. 310 a^o 1674).

Stick is van in de oudste documenten gebruikelijke spelling. *Stuck* komt natuurlijk ook voor, zelfs meer en meer en wordt ten slotte de gebruikelijke spelling.

Waarschijnlijk stond *stick* niet alleen te Ninove en hoorde hierbij *dunken* (en misschien *kluppel*?). In ons materiaal hebben wij die woorden slechts enkele malen aangetroffen : *na onse goetdenken/ten goet dinkene* (R.A. G., Bisd., 1300), *willem de kluppel* (A. R.A. Rekenk., Rek. Balj., 1389-90) en in een franse tekst : *wouter le clippel* (Id., a^o 1392). In het dialekt : *kliper*.

Veel jonger dan *stick* is de ontronding in een belangrijke groep woorden, die in de schooltaal steeds *u* als gebruikelijke spelling hebben : *haffputte* (R.A. G., Abd. Ch, a^o 1219), *an den rugghe* (R.A. G., Bisd. ± 1300), *tusschen* (R.A. G., Abd., Ch. Suppl., a^o 1317), *jan van der brugghen* (A. R.A., Tr. v. Vl., S I, nr. 1064, a^o 1360), etc... Voor talrijke woorden zijn er sporadische *i*-spellingen, steeds in overeenstemming met ons dialekt. Hier volgen de bewijsplaatsen chronologisch :

1529 — *den hillewinckele* (R.A. G., Abd., Pb., a^o 1529). Diezelfde pln. komt ook voor als : *Hinnewinckel* (R.A. G., Abd., nr. 60, a^o 1645) en als : *hunewinkel* (R.A. G., Ninove, nr. 13, a^o 1653). Wegens de *y* > *i* verwarring tussen *hul* en *hin*. *Hul* komt nog voor in een andere pln. ! *thulle straetken* (A. R.A., Rekenk., nr. 45349, a^o 1466).

1532 — Veenbroek (9). De oudste vermeldingen hebben nog de oorspronkelijke betekenis behouden : *in venebroec*

(9) Land van Aalst, Plaatsnamen te Ninove, jg. VIII, 1956, blz. 227-28.

(R.A. G., Abd., Cart. Bl., a° 1375). In de XVIe-XVIIe eeuw komen afwisselend „*venus*” en „*venis*” aan de beurt : *venisbrouck* (A. R.A., Stadsr., 1532-34), *Venusbrouck* (Id., 1569-71), *vennisbroeck* (R.A. G., Abd., Pb. nr. 29, a° 1691) enz...

1536 — *Gheeraerdt den scoesittere* (A. R.A., Stadsr., 1536-38), *joos de schoesitter* (Id., 1555-57). Oorspronkelijk : *schoesutter*.

1597 — *Schittebert* (R.A.G., Kerkr., nr. 389, a° 1597-98) : Planken om een schutsel te maken. Cfr. : *dbeschudden* (het beschutten) (A. R.A., Stadsr. 1456-57), *een scudsele* (Id., 1475-76), *scutbert* (Id., 1536-38), *een erf schutsele* (R.A. G., nr. 584, a° 1583).

1617 — *Bolusgat* (10) — *tbolisgat/tbolusgat* (A. R.A. Rekenk., Rentb. Dom. 1617). *Bolus* (psn.) + *gat*, toegang, wegje tot de kouter te Ninove.

1626 — *Camusmeersch* (11) — *Camismeersch* (A. R.A., Stadsr., 1626-28). *Camus/camuis* (Fr. : *platneus*). De scribenten schrijven het woord nu eens met *u* dan met *i*. De afwisselende spelling *u/i* wijst op ontronding in de volkstaal.

1632 — *Niclaeys Verus* (R.A. G., nr. 432, a° 1630-31), *Niclaeijs Veris* (Id., nr. 433, a° 1632).

1652 — *Busquyt* (Fr. biscuit) (R.A. G., nr. 585, a° 1652) Hypercorrect. Thans in het Ninoofs : *bəsXu.et*.

1659 — *asustentie* (Fr. assistance)/*extumeerden* (Fr. estimer) (R.A. G., nr. 32, a° 1659 juni 8). Eigen brief van Laureys de Pape, schepen te Ninove. De *u* is hypercorrect, hij wil die Ninoofse *i* in plaats van *u* vermijden ! Er zijn nog meer dialektische vormen in die brief !

(10) Idem, Jg. I, 1949, Blz. 22.

(11) Z. Afb. 2 L. v. A., Jg. IX, 1957, blz. 105).

1674 — (Ra. G., nr. 310. Een aanzienlijk aantal snippers van Ninovieters uit alle standen) : *Fisiek* (Fr. fusil, geweer)/ een *fusieke*/ *fu sicque* (Id., nr. 513, a° 1699). *Missaert* (mutsaard), cfr. : mutsaerts (R.A. G., Kerkr. a° 1659-60). 1 *gilden*/ *twee gildens* (gulden, munt), *Plinter* (= subs. plunder)/ *Plinderinge*/ *plinteraese* (Lees : **plinteruzə**).

1680 — *Wuppe* (wip, gaaipers) (R.A.G., nr. 453, a° ± 1680) Hypercorrect, elders steeds *i*, ook in de volkstaal : **wip** .

1696 — *Twee ijsers tot backen van koecken met het keerschipken* (R.A. G., nr. 511, a° 1696) (Schip = schop).

1700 — Kipsteke (12). Reeds vermeld met *i* in a° 1165. Nog in de Volksmond : **kipste:k**. Maar in de Straatsch. a° 1700 : *In de Kupsteke*. Weeral een hypercorrecte vorm !

1773 — *Slouberschippen* (Lees : slobberschoppen). *Schop* om te „slobberen” te baggeren. Cfr. *Omme de beke te doene slobberne ofte te rumene* (R.A.G., Abd. Pachtb. 1456).

1778 — *Vierschippe* (R.A. G., nr. 486, a° 1778) (Vuur-schop, kolenschop.) Voor Ninove alleen 24 bewijspplaatsen. In ons materiaal zijn er meer dan honderd. De „jonge ontronding” valt in de periode XVIe-XVIIe eeuw. De „oude ontronding” (*stuk* en enkele andere woorden) in de XIIIe-XIVe eeuw.

Voor Ninove hebben wij dan volgend tijdschema :

	?-XIV ^e -XVI ^e	XVI ^e -XVII ^e	XX ^e
Stuk.....	i	} i	} i
Kussen, Put (e. a.)....	y	} i	} i

Te Ninove schijnt *blussen* wel te behoren tot de ontronding *y > i*. Wij vinden het woord in alle teksten steeds als : *Blusschen*. In het Ninoofs : **blisXən**.

Voor de ronding van *i/ë* vinden wij in onze teksten geen enkel vb. : *rende* (A. RA., Stadsr., a° 1445-46), *rentvleesch* (RA. G., nr. 584, a° 1588), *rindtvleesch* (Id., nr. 496, a° 1647). In het dialekt : *rentfli.es* — *ressche* (rusch, bet. graszode) (A. RA., Stadsr. 1450-51). In het dialekt : *res*. Ook *luttel*, dat wij vinden als : *een lettell* (RA. G., Bisd., Regel Hosp. ± 1300) en als *luttel* (A. RA., Rek. Balj. nr. 1601, a° 1380) behoort tot dit groepje. In het Ninoofs : *letər*.

Geraardsbergen (O. 288)

I. Het Dialekt

Geraardsbergen kende de ontronding van Nl. *ǔ* slechts in zeer beperkte mate. De stad bleef trouw aan de „umlaut” *Δ*. Enkele vbb. uit de Atlas van Zuid-Oost Vlaanderen (13) : *də brægə* (zin nr. 106), *dən* (nr. 100), *tarde gu* (durft gij) (nr. 105), *skatər* (nr. 92), *tasχən/sasχən* (veroud.), *zastər* enz.

Merken wij hierbij aan — met het oog op het historisch onderzoek — dat dezelfde *Δ* ook voorkomt in *dast* (dorst) (Atlas, nr. 86) en in de verkorting van Nl. *ui* (14) : *kapkən* (kuipje).

Het dialekt kent de ontronde vorm in : *stik* - *sχipə* (schoep), *rispə* (rups) en enkele andere woorden die wij bij het historisch onderzoek verder zullen vermelden. De ontronde *Δ* viel hier ook samen met Nl. *i*. Men vergelijkte : *stik* en *spin:zə* (spinnen ze) (Atlas, nr. 3).

II. Spelling en Klankleer (15)

De gebruikelijke spelling van Nl. *ǔ* is steeds : *u*, bv. :

(13) Blz. 416-420.

(14) H. K. C. T. en D., XXXII, 1958, blz. 91.

(15) Bronnen — RA. G., Hosp. (Charters v. h. Hosp. Geraardsb.)

sculdech (RA. G., Hosp., D I, nr. 25, a° 1290), *scoesuttere* (Id., nr. 33, a° 1295), *in de brugstrate* (Id., nr. 75, a° 1330) enz...

Over de uitspraak van die *u* in de schooltaal kan er geen twijfel zijn, het was *y* en bleef *y* de eeuwen door. Maar in de volkstaal was het Δ . Dit laatste uit zeer oude bronnen bewijzen is onmogelijk. Het verdient nochtans vermeld te worden dat men reeds in de XVe-XVIe eeuw bewijspplaatsen vindt waaruit de Δ -uitspraak duidelijk, blijkt. Men vergelijkte : 4 *sitte cussene* (A. RA., Stadsr., 1392-93, fol. 29 r°) en : *vijf ceussins* (RA. G., Ger., nr. 445, a° 1616 en 1618). Goed, maar... hoe moet men die „fonetische” spelling interpreteren? Als : \emptyset/\emptyset : of : $\text{œ}/\text{œ}$: of Δ/Δ ? Men breke zich daar het hoofd niet mee. Al die varianten komen voor in het gebied waartoe ook Geraardsbergen behoort, nl. Zuid-Oost-Vlaanderen. Die zuidoostvlaamse gemeenten hebben dezelfde evolutie meegemaakt als Geraardsbergen. De huidige geraardsbergse Δ staat er borg voor dat het a° 1616 en 1618 ook Δ was. De volgende bewijspplaatsen preciseren nog duidelijker de Δ -uitspraak : *adriaen muijsaert* (RA. G., Ger., Hosp., nr. 84b, a° 1533-34), *cuijssens* (kussens, cfr. boven : *ceussins*) (RA. G., Ger., nr. 447, a° 1662), *schuijtsel/muijtsen* (Id., nr. 447, a° 1663). De verklaring van die zonderlinge spelfouten? Zeer eenvoudig. Boven zagen wij reeds dat de Δ (Nl. *ŷ*) samenviel met Δ , de verkorting van Nl. *ui* (16). vandaar die spelverwarring... bij slordige scribenten. Het was dus noch \emptyset , noch œ maar : Δ reeds in de XVIe eeuw. Meteen hebben wij hier een nieuw

— Ra. G., S. Adr. (Charters S. Adriaan Geraardsb.) — A. RA., Stadsr. (Stadsrekeningen Ger.) — RA. G., Hosp. (Hospt. Ger., Inv. Devos) — RA. G., nrs. 1167-1168 (Bewijsstukken bij de Stadsr.) — RA. G., nrs. 412-447 (Staten van Goed).

(16) H. K. C. T. en D., XXXII, 19, blz. 91 en 96.

bewijs dat de Nl. *ui* en de verkorting van die vokaal reeds Δ -vokalen waren in de XVIe XVIIe eeuw (17).

Dat de umlaut Δ (Nl. *ü*) de oorspronkelijke umlaut zou zijn van de *u* is onzeker. De Δ kan een verzwakte vorm zijn van *y* - .

De umlaut van *u* is ouder dan de stad zelf (18).

Hier, zoals te Dendermonde, Aalst en Ninove treft ons het eigenaardige *stuck*/*stick* en dit in de oudste documenten : *in dese sticken* (R.A. G., S. Adr., D I, nr. 39, a^o 1294). In het renteboek van het Hosp. v. O. L. Vr. (R.A. G., nr. 1, uit 1328 en volgende jaren) : meer *i* dan *u* : *sticke* (fol. 7 r°), *op een stickelkiin lands* (fol. IV), enz... *Stik* komt ook wel voor in de Stadsr., maar er zijn heel wat meer vbb. met *u* dan met *i* : *stuckelkine* (A. R.A., Stadsr. 1392-93), *int coreel* — *stic* (A. R.A. Stadsr. 1449-50), *in sticken ghesmeten* (Id. 1456-57) *ont stucken was* (Id. 1464-65) enz... Het aantal vbb. met *i* vermindert geleidelijk in de XVIe eeuw.

Stick had reeds burgerrecht verkregen van in de XIIIe eeuw.

Bij *stuk* hoort waarschijnlijk *dunken* (en misschien *kluppel*?) alhoewel zeer oude bewijsplaatsen ontbreken : *goeddincken* (×) (A. R.A., Stsr. 1420-21), *goeddinckene* (Id. 1424-25), *vpt tgoetdincke* (Id. 1509-10), *adam den clippele* (A. R.A., Stadsr., 1424-25), *gillijs de clyppel* (R.A. G., nr. 412, fol. 37 r°, a^o 1569), *jacop de clippel* (Id. Hosp., nr. 116, a^o 1574-75).

In enkele plaatsnamen vinden wij nog ontrondingen uit de XIVe-XVe eeuw :

1. HILLEGEM (Gemeente op ongeveer 15 Km. van Geraardsbergen) — *Coele van hulleghem* (R.A. G., Hosp. D I, a^o 1350), *hilleghem* (A. R.A., Stadsr., 1397-98). Het

(17) Z. voetnoot : 16.

(18) Gestichte stad omstreeks 1068. z. V. Fris, *Geschiedenis van Geraardsbergen*, blz. 28-29.

eerste element in *Hillegem* is een persoonsnaam. *Hil-* is dus geen ontronding. Maar *hul-* kan gelden als hypercorrect voor *Hil*.

2. VILBEKE — Of : VULBEKE? (19). *van vilbeke* (R.A. G., Hosp. nr. 1, a° 1328, fol. 5 v°), *vulbeke* (A. R.A., Stadsr. 1397-98). De afwisseling *u/i* pleit voor ontronding.

3. PUTSEMEIN (20) — Die raadselachtige pln. komt voor met *pot* (reeds in 1283) en *put* als eerste element. Van in de XIVe eeuw is het eerste element gewoonlijk *put*. Dit laatste werd dan blijkbaar verkeerdelijk geïnterpreteerd als zijnde het Nl. *put*. In de XVIe-XVIIe eeuw komen er dan ontrondingen : *pitsemay/pitchemain* (R.A. G., nr. 412, fol. 27 v°, a° 1566), *pitsemain* (Id., nr. 120, a° 1590-91). Geraardsbergen heeft de ontronding van *u* in *put* waarschijnlijk wel gekend, en misschien bevat de huidige uitspraak *piſemæ* nog een reminiscentie van die ontronding, alhoewel wij hier *i* in plaats van *u* moeten verwachten.

Voor de XVIe eeuw vermelden wij hier het stadhuuswoord : *solicitacie* (Fr. *solicitation*) (A. R.A., Stadsr., 1519-20) met hypercorrecte *u*.

In de XVIIe eeuw komt in sterk dialectische teksten ontronding voor in vier woorden : *instriment* (R.A. G., nr. 641, a° 1607-08), *vierschippe* (vuurschop, kolenschop) (R.A. G., nr. 445, a° 1618). *Schup* komt meermaals voor met de spellingen : *i*, *ie* en *e* bv. : in *scheppe*. *Een misquet* (Fr. *musquet*) (R.A. G., nr. 445, a° 1646), *dinne* (R.A. G., nr. 446, a° 1661).

Van de ontronding hebben wij voor Geraardsbergen volgende bewijsplaatsen (chronologisch gerangschikt met

(19) Slechts twee vermeldingen, niet gelocaliseerd. Het eerste element onduidelijk.

(20) M. Gysseling, *Middeleeuwse toponiemen te Geraardsbergen* (Land van Aalst, Jg. XI, 1959, blz. 6). „Kennelijk Romaans, etymologie duister”.

de datum van de oudste vermelding tussen haakjes) : *sticken* (1294), *Hulleghem-Hilleghem* (1350), *Vilbeke-Vulbeke* (1328-1397), *goeddincken* (1420), *clippele* (1422), *solicutatie* (1519), *Pitchemain* (1566), *instriment* (1607), *schippe* (1618), *misquet* (1643), *dinne* (1661).

Van de elf blijven volgende nog over : *stik - klipør - sXipø* (kolenschap, spade), *sXipørkøn* (koekebakschop), *skipønυ:s* (schoppennaas) en *pijømæ.i*.

Zoals voor de andere steden neemt *stuk* (en? *dunken* en *kluppel*) een aparte plaats in. Zij behoren tot de „oude ontronding”, de andere tot de jonge ontronding. Vergeleken met Dendermonde, Aalst en Ninove kende de ontronding van Nl. u te Geraardsbergen een zeer schrale oogst. Blijkbaar is er te Geraardsbergen een reactie geweest tegen het binnendringen van de ontronding in de XVIe-XVIIe eeuw (21). Op Kaart I ligt de stad buiten het i-eiland.

Met *stuk* en *put* (e. a. als : brug, mug, kussen...) als type-woorden luidt het tijdschema voor Geraardsbergen :

	?-XIII ^e -XV ^e	XVI ^e -XVII ^e	XX ^e
Stuk.....	i	1	1
kussen, Put (e. a.).....	Δ	Δ(1)	Δ(1)

N. De haakjes wijzen op ontronding beperkt tot enkele woorden.

Ook Geraardsbergen kent de ronding i/ë niet : *lettelkiin* (R.A. G., Hosp., D c, nr. 257, a^o 1401), *met reschen* (A. R.A., Stadsr., 1479-80), *van viere rinders huiden* (R.A. G., Hosp., nr. 84b, a^o 1533-34).

In het dialect : *letør - rentfli.es*, *rus(ch)* kennen de zegslieden niet.

(21) Cfr. de ontronding u : > i: H. K. C. T. en D., XXXIV, 1960, blz. 65-71.

Voor *blussen* is er in de teksten geen enkele vorm met *i/ë*. In het dialekt : *blaskøn/blasXæn* .

Overzicht

- I. De umlaut van de *u* in gesloten lettergreep was te Dendermonde, Aalst en Ninove : *u > y* te Geraardsbergen *u > a* of : *u > y > a* .
- II. De vier steden kenden reeds ontronde vokalen in *stuk* en enkele andere woorden (*dunken* en *knuppel*?) omstreeks 1300.
- III. De omvangrijke ontronding van de *y* (22) te Dendermonde, Aalst en Ninove dateert uit de XVIe-XVIIe eeuw.
- IV. De ontronding van de *a* te Geraardsbergen in de XVIe-XVIIe eeuw beperkte zich tot enkele woorden. Geraardsbergen hoort niet tot het ontrondingsgebied.
- V. De vier steden kenden de ronding van de *i/ë* (Nl. : *rund*, *rus(ch)* en *luttel*) niet.

* * *

Na dit onderzoek van de dialecten en van de historische evolutie van de ontronding van de korte *u* in gesloten lettergreep in de vier steden, gaan wij over tot het geografisch onderzoek.

De Atlassen (23) bieden goed materiaal voor dit onderzoek : brug (zin nr. 106), dun (100), durven (105), hun (12), knuppel (13), kunnen (101), muts (20), plukken (82),

(22) Z. woordenlijst blz. 106 voetn. 1.

(23) Klein-Brabant, Zuid-Oost-Vlaanderen en Noord-Oost-Vlaanderen.

punt (102), put (101), schutter (92), stuk (106), terug (64, 100), vullen (101), zulle (17), zullen (64).

Meer dan een woordje vergt, wegens totaal afwijkend geografisch beeld, een apart onderzoek over gans het Nederlands taalgebied, bv. knuppel, hun, e. a. Andere komen niet, of zeer moeilijk in aanmerking wegens het optreden van varianten, bv. : *weerkomen* voor *terugkomen*, *trekken* voor *plukken*. Maar wij hebben hier voor de „oude ontronding” het enige woordje, dat reeds was binnengedrongen in de Dendersteden omstreeks 1300, nl. *stuk* (Kaart II). Voor de jonge massale ontronding in de XVIe-XVIIe eeuw komen het best in aanmerking : *brug*, *dun*, *put* en *vullen* (Kaart I). *Kunnen*, *punt*, *schutter* en *zullen* moeten ook elk afzonderlijk behandeld worden.

KAART I

BRUG DUN PUT VULLEN

De grenslijnen voor die vier woordjes kennen op enkele onbeduidende afwijkingen na, hetzelfde verloop. De grenslijn geldt ook voor de meeste woorden in het lijstje op blz. 106.

Het Δ -gebied (links van de rode stippellijn) vertoont niet overal hetzelfde beeld. Zo, bv. te Sint-Maria-Horebeke (O. 124) is de vokaal gerekt : *p Δ .t Δ /v Δ .ln* (Atlas Z.O.VI., Kaart nr. 43), *d Δ .n* (Id. nr. 46), *br Δ .g Δ* (Id. nr. 121). Dezelfde rekking te Nederbrakel (O.208) en ... in talrijke andere plaatsen. Nog meer, er zijn gevallen met naslag en diftongering, bv. Nukerke (O. 202), Sint-Denijs-Boekel (O. 114) e. a. Die varianten : *Δ ./ Δ Δ ./ Δ . Δ* zijn van geen belang voor het hier onderzochte probleem. Al die varianten behoren tot het Δ -gebied. Gebeurlijke rekking of difton-

gering moeten samen met al de andere korte vokalen, die rekking of diftongering vertonen, behandeld worden.

Van onmiddellijk belang voor het Δ -gebied is hier, in de eerste plaats, het opsporen van de gevallen van ontronding voor de in kaart gebrachte woorden.

Zo wij in de Atlas van Z. O. Vlaanderen geen enkele ontronding aantreffen, zo kan hetzelfde niet gezegd worden voor N. O. Vlaanderen. In de Atlas van N. O. Vlaanderen treffen wij te Gent (I. 241) : $d\Delta.n/p\Delta.t/v\Delta\epsilon\epsilon$ maar : $bra.g\epsilon$ of : $bri.g\epsilon$. Als wij dan zien dat de ontrondingen in het noorden en het noordwesten van Gent talrijker worden — men sla er de Atlas van N.O. Vlaanderen eens op na, nl. de kaarten nrs. 43, 46, 121 — dan ligt de conclusie voor de hand. De haarden van de ontrondingen in het Δ -gebied bevonden zich in het westen en het noordwesten van het Graafschap Vlaanderen.

Een vluchtig historisch onderzoek te Gent (24) leert ons daarenboven dat in de loop der tijden die ontronding sterk verzwakte. In de XIVe eeuw vinden wij nog te Gent : *Gerreme van den pitte* (A. RA., Stadsr. 1325), *van 3 blawen dicke dinnen* (Id.), *de minne bricge* (a^o 1329) (25). En nu? Nog slechts een variantje : $bri.g\epsilon$ (z. boven). En, wat vooral van belang is voor de Denderstreek, geen ontrondingen meer in *brug*, *dun*, *put* en *vullen* aan de oostelijke flank van het Δ -gebied, op een uitzondering na, nl. Temse (I. 215). Maar die laatste ontronding te Temse heeft niets te maken met de oeroude ontronding, die vanuit het westen en het noordwesten van het Graafschap kwam opzetten naar het oosten. Temse kende een moderne locale evolutie.

(24) Wij citeren slechts vbb. met *put*, *brug* en *dun*. De ontronding te Gent is heel wat ouder dan de hier vermelde bewijsplaatsen. Z. bv. : Schönfelds, *Hist. Gramm.* : „crumb-righa” (a^o 960, blz. 52).

(25) M. Gysseling, *Gent's vroegste Geschiedenis in de Spiegel van zijn Plaatsnamen*, blz. 61, nr. 276.

Alle bewijzen liggen voor dat de zeer oude ontronde vormen niet in verband staan met het ontrondingseiland in de Denderstreek en Zuid-West-Brabant. (Dit bleek reeds uit het locale historisch onderzoek. Wij komen er verder nog op terug).

Alvorens over te schakelen naar het *y*-gebied, een woordje over de grens tussen het *Δ* en het *y*-gebied. De rode stippellijn wekt onmiddellijk de indruk dat de grens tussen het *Δ*- en het *y*-gebied (of de : Umlautsgrens) niet versteend maar blijkbaar, en dit is zeer natuurlijk, nog steeds in beweging is. De vraag is nu : in welke richting? Naar het westen? naar het oosten? In andere woorden is de *y* in hybridische plaatsen (*Δ/y*) een relict of een indringer?

Aan de grens zelf liggen de plaatsen Onkerzele (O. 228a) met *danē - bragē - valn* maar ook met *pyt*; Voorde (O. 219) *bragē* en *dan* maar : *pyt* en *vyln*; Lede (O. 46) staat verder dan de voorgaande met *dan* en *bragē/brygē - pyt* en *vyln* (26). In die vermelde plaatsen keren de kansen naar de *y* en dit is dan a fortiori het geval voor plaatsen gelegen midden in het *Δ*-gebied, als daar zijn : Sint-Lievens-Houtem (O.47) met : *brygē*, Serskamp (O. 41) met *pat - valn - dan* en *brygē*. En tot in de omgeving van Gent, nl. te Heusden (I. 249) met : *pa.ət - valn - bra.gē* en *dy.ən*.

Heusden is een merkwaardig geval. Men neemt er de *y* aan in *dun* maar diftongisch. Dus een aanpassing aan de oude vorm *dΔ.ən - dy.ən* is een compromisvorm. In de evolutie van een dialect, van de spelling en van de schrijftaal zijn de compromisvormen vrij talrijk. Theoretisch geldt voor Heusden : umlaut *Δ* > (rekking korte vokalen) *Δ*. (en diftongering) > *v.ə* (*Δ* verdrongen door *y*) > *y.ə* (*dun*).

De *y* in al de hierboven opgesomde plaatsen kan geen relictvorm zijn maar een indringer. Die *y* vond steun bij

(26) De grens trekken wij dwars door die plaatsen.

de schooltaal, want tot in de laatste tijden, althans in dit gewest, las en zegde men in de school : *bryλ - dyn - vylēn* . Het blijft een open vraag of, onder de invloed van het A. N. de Δ er zal in gelukken de *y* te verdringen.

Maar, hoe kan nu dit *y*-gebied in Z. O. Vlaanderen oprukken naar het westen, daar dit gebied (z. Kaart I), slechts bestaat uit een smal strookje geklemd tussen ten westen het Δ -gebied en ten oosten het *y*-eiland? Dit smal strookje met de plaatsen : Appels (I. 261), Oudegem (I. 263), Gijzegem (O. 57), Hofstade (O. 59), Erpe (O. 52) Mere (O. 56), Aaigem (O. 135), Heldergem (O. 139) levert het bewijs dat het vroeger een enkel gebied vormde met de *y*-plaatsen in het oosten (z. Kaart) en dat onder het *i*-eiland een *y* schuil gaat. Wanneer wij dit *i-laagje* afpellen dan hebben wij een uitgestrekt *y*-gebied van in het oosten van Z. O. Vl. tot in Brabant (z. Kaart I).

Even als voor de Δ /*y* grens zijn er aan de *y*/*i*-grens enkele uitzonderlijke gevalletjes. Zo Haaltert (O. 146) *brige - din* en *py·t - vy·dn* ; Kerksken (O. 136) : *din - pit - viln* en *bry·gē* verkeren nog gedeeltelijk in een overgangsstadium van *y* naar *i*. Hetzelfde verschijnsel langs de brabantse zijde : Sint-Katherina-Lombeek (O. 156) : *brige - din - py·t - vy·dn* en Wambeek (O. 161) : *brige - din - pit - vy·dn/viln* .

De fonetische evolutie is als volgt : $y > y' > i$.

De rand van het *i*-eiland heeft een enigszins grillig tracé, dat ons niets over de oorsprong en de richting van het verschijnsel verraadt. De ligging van Dendermonde, Aalst en Ninove, dicht bij de westelijke grens van het *i*-eiland, kan bezwaarlijk gelden als uitgangspunt van de evolutie $y > i$. Dendermonde en Aalst toonden zich — tot nu — niet overdreven ontrondingsgezind, zij hebben de *u* : $> i$: niet gewild (27). Daarenboven geldt voor de Denderstreek,

in de meeste gevallen, éénrichtingsverkeer : van het oosten naar het westen. Vooral in de moderne tijden. Het verschijnsel is ouder in het brabantse grensgebied dan in de Dendersteden.

In welke periode ontstond dit i-eiland?

Het historisch onderzoek geeft hierop een zeer duidelijk antwoord. Uit een dertigtal bewijsplaatsen (28) : Dendermonde (4 bewijsplaatsen, XVIe-XVIIe eeuw), Aalst (5 bewijspl. XVIIe eeuw), Ninove (25 bewijspl., XVIe-XVIIe eeuw) blijkt duidelijk dat de ontronding reeds binnengedrongen was in de XVIe eeuw. De ontronding in het centraal en oostelijk deel van het i-eiland moet ouder zijn en dateren uit het einde van de middeleeuwen, begin der moderne tijden. Dit gebied vond zijn oorsprong te lande, in het Brabants grensgebied. Als een olievlek breidde het zich stilaan uit, in het westen veroverde het de steden Dendermonde, Aalst en Ninove. Geraardsbergen, meer in het zuiden gelegen en meer Oostvlaams gericht ontsnapte aan de ontronding.

Er liggen in het Brabants taalgebied nog dergelijke i-eilandjes. Het historisch onderzoek leert ons dat het i-eiland in het Vlaams — Brabants grensgebied dateert uit het einde der middeleeuwen en het begin der moderne tijden, het leert ons dat dit i-gebied geen relict gebied is maar een nieuwe moderne evolutie. Was dergelijke evolutie enkele eeuwen ouder dan had ze aldus de tijd gevonden om steeds verder om zich heen te grijpen en aldus een uitgestrekt aaneengesloten i-gebied te vormen in Zuid-Brabant en de Denderstreek. De haarden van die evolutie $y > i$ liggen niet in het verre westen maar in Brabant zelf.

(28) Z. Dendermonde, blz. 107, Aalst, blz. 111, Ninove, blz. 113-114.

KAART II

STUK

Voor *brug, dun, put* en *vullen* (Kaart I) hebben wij in het westen een Δ -gebied tegenover de *y* in het oosten. Voor *stuk* is de geografische stand gans anders. Ten westen van de rode stippellijn (Kaart II) strekt zich nu een *i*-gebied uit tegenover de *y* in het oosten. De grens tussen beide gebieden loopt over haar grootste lengte langs het west-brabants grensgebied.

In gans het gebied ten westen van de rode stippellijn is de ontronde *u* van *stuk* samengevallen met de *Nl. i*. Zo bv. in het Δ -gebied (z. kaart I) vinden wij voor de *Nl. i* en voor de ontronde *u* van *stuk* dezelfde varianten : $i/i./i\grave{a}/i.\grave{a}/i.\grave{e}/\grave{e}$ — In het *y* gebied (kaart I) is de *Nl. i* in de meeste gevallen *i* gebleven, de ontronde *y* van *styk* is er eveneens *i* en in het *i*-eiland, oorspronkelijk een zuiver *y*-gebied, is het ook *i* voor *Nl. i* en voor de ontronde *y* van *stuk*.

Maar het *i*-eiland dateert uit de XVIe-XVIIe eeuw en het is dus absoluut niet uitgesloten dat talrijke plaatsen in dit eiland slechts in de XVIe-XVIIe de ontronding *styk* > *stik* gebruikten. Trouwens de oostelijke grens van *stik* valt samen met de oostelijke grens van het *i*-eiland. Het is zeer duidelijk : *stik* bereikte de Dendersteden in de XIIIe-XIVe eeuw en naaste in de XVIe-XVIIe eeuw nog het resterende deel van het *i*-eiland.

Dat *stik* reeds in de XIIIe-XIVe eeuw verder zou zijn doorgedrongen naar het oosten, naar Zuid-Brabant is, volgens het historisch onderzoek, vrij onwaarschijnlijk.

Voor een historisch onderzoek gaat onze aandacht naar de Brabantse steden : Antwerpen, Mechelen, Brussel en Leuven.

In de XIIIe eeuw en het begin van de XIVe eeuw vinden wij te Antwerpen in oorkonden : *in enighen sticken* (B., blz. 30, a^o 1285) (29), *om twee sticken* (Id., blz. 31, a^o 1299), *sticken* (Id., blz. 32, a^o 1303). In ons materiaal zijn er verder geen bewijsplaatsen meer tenzij in het begin van de XVIe eeuw in dezelfde bron : *het steck/36* oft 40 *stecken* (B., blz. 90, a^o 1521-22), *Barbelen van Lempette* (= Leemput) (Idem.). Hoogstwaarschijnlijk heeft Antwerpen de indringers *pet* en *stek* wel gekend maar ze werden opnieuw verdrongen in de moderne tijden. Het Antwerps kent de ontronding van de korte *u* niet meer.

Mechelen kent ook enkele oude „ontrondingen” : 2 *sticken/stic* (Drs. P. de Vroede, Mechelsche middelnederlandsche oorkonden van voor 1300, nr. 2, a^o 1285). Er is nog een bewijsplaats uit de XVIe eeuw : *schippen* (Nl. schop) (B., blz. 708, a^o 1546-47). Het Mechels kent geen ontronding (Z. Atlas Klein-Brabant, blz. 71-72).

Te Leuven geen enkele oude bewijsplaats (29). Geen : *stic/sticke* voor Brussel (30). Ook niet in de oude rekeningen van het gasthuis van Asse : *stuckelken/stucken* (31)

Gans anders was de historische evolutie in de steden Dendermonde, Aalst, Ninove en Geraardsbergen. Voor elke stad beschikken wij over een doorlopende reeks *stuck/stick* van in de XIIIe eeuw tot in de XVIIe en XVIIIe eeuw. De oudste bewijsplaatsen zijn : Dendermonde (1308), Aalst (1303), Ninove (1331 en voor dunken 1300), Geraardsbergen (1294).

De oostelijke grens ooit door *stik* bereikt was in het noorden Antwerpen en Mechelen. In het zuiden Dendermonde, Aalst, Ninove en Geraardsbergen.

(29) Bouwstoffen tot de historische Taalgeografie van het Nederlands Hertogdom Brabant d. Dr. H. Vangassen.

(30) Idem.

(31) Middeln. Leerboek d. Prof. Dr. van Loey, blz. 218, a^o 1298-93.

Het staat vast dat **stik** reeds in de XIIIe-XIVe eeuw te Dendermonde, Aalst, Ninove en Geraardsbergen voor goed vaste voet had verkregen.

Om de historische evolutie duidelijk in beeld te brengen hebben wij op kaart II de grenzen getrokken van het Δ/y gebied (Zwarte stippellijn).

Het gebied gelegen tussen de zwarte stippellijn (grens Δ/y) en de rode (grens : **stik/styk**) is een heterogeen gebied met *stik* als indringer ten westen (XIIIe XIVe eeuw) en in het oostelijk deel met fonetische evolutie : **styk** > **stik** (XVIe-XVIIe eeuw).

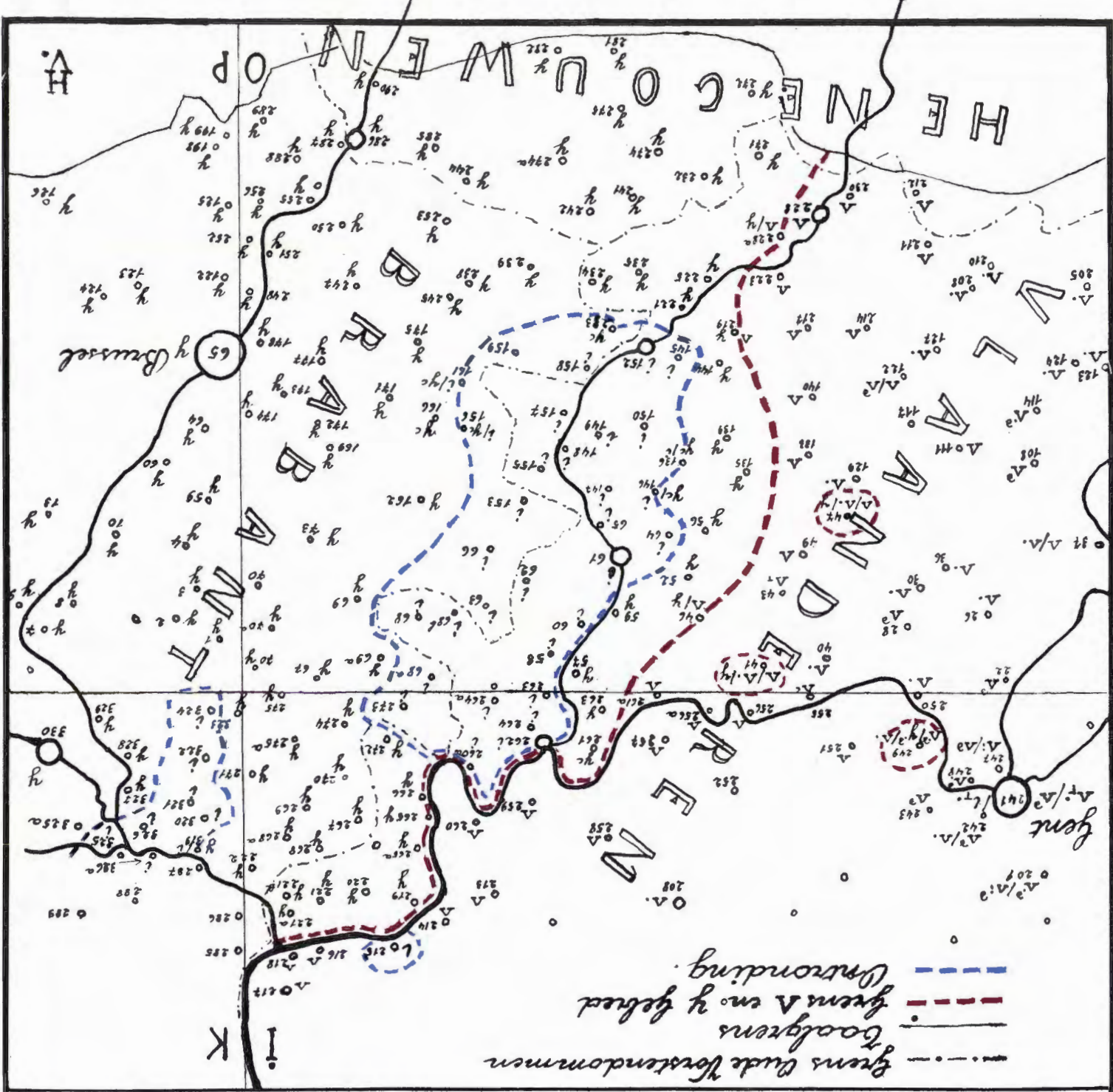
Wij hebben hier ontlening en eigen evolutie in één en hetzelfde gebied.

Daar de steden Dendermonde, Aalst, Ninove en Geraardsbergen de oostelijke grens vormen van het oude **stik** hebben wij die steden rood gekleurd.

Kaart II is een historische en dialect-geografische kaart.

K.I GREN5 VLAANDEREN-BRABANT. NL. Q

- - - - - Grens Oude Vorstendommen
 ————— Goolgrens
 - - - - - Grens v. en y gebied
 - - - - - Ontroending

GRENS VLAANDEREN-BRABANT . NL.: STUK . K.II

- grens Oude Vorstendommen.
- Baalgrens.
- - - - - grens Stik / Styk
- Stik (-XIIIe-XIVe eeuw).
- - - - - grens Δ / γ (Kaart I).

